

ภูมิปัญญาทางภาษาของพุทธทาสภิกขุ :
วิเคราะห์แนวคิดอุตรภาษาในภาษาคนและภาษาธรรม
Lingual Wisdom of Buddhadasa Bhikkhu :
An Analysis of Concept on
Transcendental Language in “Human Language and
Dharma Language”

ดร.บรรพต แคนไธสง
อาจารย์ประจำศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์เลย

บทคัดย่อ

ภาษาทางศาสนาเป็นภาษาเชิงนามธรรมที่ประกอบไปด้วยความหมายลึกซึ้ง แต่อย่างไรก็ตามภาษาทางศาสนาก็มีความหมายที่กำกวมอย่างยิ่ง เพราะฉะนั้นภาษาทางศาสนาจึงมีลักษณะที่เปิดกว้างสำหรับการตีความที่หลากหลายและการสร้างความหมายที่เหมาะสม ท่านพุทธทาสภิกขุเชื่อว่าการตีความคำศัพท์หรือภาษาศาสนาอยู่บนพื้นฐานระดับที่แตกต่างของประสบการณ์และแนวความคิดด้านศาสนาของชาวพุทธ การเข้าถึงความเข้าใจระหว่างคำศัพท์ทางศาสนากับการตีความอย่างถูกต้องนั้นตั้งอยู่บนแก่นคำสอนของพระพุทธศาสนา ท่านพุทธทาสภิกขุได้นำเสนอแนวความคิดเรื่อง “ภาษาคน ภาษาธรรม” เพื่อแยกแยะภาษาทางศาสนาออกเป็นสองระดับ ภาษาอย่างแรกเป็นภาษามนุษย์ที่ระบุถึงเรื่องโลก ๆ หรือที่เป็นวัตถุ ส่วนภาษาอย่างที่สองเป็นภาษาธรรมซึ่งมุ่งหมายถึง สัจธรรมแห่งความว่างเปล่าของโลกที่เราเข้าใจ การนำเสนอแนวความคิด “ภาษาคน ภาษาธรรม” ของท่านพุทธทาสได้รับการยอมรับว่าเป็นเทคนิควิธีที่สำคัญของการอธิบายหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาวิธีนี้ให้มุมมองใหม่ต่อคนไทยและช่วยให้เข้าใจพระพุทธศาสนาได้ง่ายขึ้น เพราะฉะนั้นแนวความคิดดังกล่าวของท่านพุทธทาสภิกขุจึงแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาทางภาษาของท่านในการใช้เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : ภูมิปัญญาทางภาษา, ภาษาคน, ภาษาธรรม

ABTRACT

Religious language is abstract language with subtle meanings. However, it has also very ambiguous meanings. Therefore, it seems to be opened for different interpretations and meaning constructions. Buddhadasa Bhikkhu believes that the interpretation of religious words or language relies closely on the different levels of experiences and conceptions of the religion of Buddhists. To achieve the coherence between the religious words and their interpretation, which are also based on the core of Buddhism, Buddhadasa Bhikkhu presents the concept “ Human Language, Dharma Language” (Bhasa Khon Bhasa Dharma) to classify the religious language into two levels. The first one is Human language which focuses on secularity or objects. The second one is Dharma language which focuses on dharma of which nothing is inherently secular. His presentation of this concept “Human Language, Dharma Language” (Bhasa Khon Bhasa Dharma) is considered as an important tactic to explain the teaching of Buddhism. It gives new points of view among Thais and allows them to understand the teaching of Buddhism more easily. Therefore, the above concept of Buddhadasa Bhikkhu shows his lingual wisdom as well as his propagating of Buddhism, obviously.

Keywords: Lingual Wisdom, Human Language, Dharma Language.

ความเป็นมา

ท่านพุทธทาสภิกขุหรือพระธรรมโกศาจารย์เป็นพระนักปราชญ์ผู้มีชื่อเสียงในประเทศไทย ท่านได้ชื่อว่าเป็นนักปฏิรูปพระพุทธศาสนาพร้อมสมัยที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของสยาม ท่านได้ตีความคำสอนของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทและแนวทางการปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนิกชนชาวไทยโดยใช้การวิเคราะห์และกระบวนการของเหตุผลซึ่งเป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และการเจริญเติบโตของชนชั้นกลางในสังคมไทย ผลงานสำคัญของท่านคือการตีพิมพ์หนังสือชุดธรรมโฆษณที่มีจำนวนมากกว่า ๕๐ เล่ม รวมทั้งหนังสือบันทึกธรรมบรรยายของท่านอีกจำนวนมาก ซึ่งสามารถพูดได้ว่าเป็นผลงานของนักคิดทางพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาทที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในเมืองไทย ศาสตราจารย์ โดแนลด์ เค. สแวงเรอร์ (Donald K. Swearer) นักวิชาการชาวอเมริกันผู้เชี่ยวชาญทางพระพุทธศาสนาได้ยกย่องบทบาทและสถานะของพุทธทาสภิกขุไว้อย่างสูงยิ่งในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท เขากล่าวว่าแนวความคิดของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นต้นแบบและมีอิทธิพลมากที่สุดนับตั้งแต่พระพุทธโฆษาจารย์ พระอรรรถกถาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ และยกย่องบทบาทของพุทธทาสภิกขุเทียบเท่านักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาผู้ยิ่งใหญ่ชาวอินเดียอย่างท่านนาคคารชุน (เสรี พงษ์พิศ, ๑๙๘๑, หน้า ๑๑๙)

ผลงานอื่น ๆ ที่เป็นที่ยอมรับของพุทธทาสภิกขุคือ คู่มือมนุษย์, แก่นพุทธศาสนา, ตามรอยพระอรหันต์, ภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม, และ ภาษาคนภาษาธรรม เป็นต้น ผลงานจำนวนมากของท่านได้รับการแปลเป็นภาษาต่างประเทศ เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน จีน ญี่ปุ่น ลาว ศรีลังกา ธิเบต ผลงานที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษได้รับการตีพิมพ์มากกว่า ๒๐ เรื่อง (อำนาจยศโยธา : ๒๐๐๓, หน้า ๑๓)

ในขณะเดียวกัน ท่านพุทธทาสภิกขุเริ่มใช้รูปแบบการสอนที่เรียกว่า “การแสดงปาฐกถาธรรม” ด้วยการให้ “ภาษาคนและภาษาธรรม” ซึ่งเป็นภาษาที่ถูกคิดขึ้นโดยท่านสำหรับการสื่อสารธรรมความจริง เป็นภาษาที่ถูกเรียกว่า “สำนวนของสวนโมกข์” ยกตัวอย่างเช่น ตัวกูของกู การรู้แจ้ง การยึดมั่นถือมั่น เป็นต้น แม้แต่ชื่อเดิมของท่านคือ “เงื่อม” ก็ได้เปลี่ยนไปสู่ชื่อใหม่ว่า “พุทธทาส” ซึ่งหมายถึง การทุ่มเทชีวิตเพื่อมอบถวายตัวเองเป็นทาสของพระพุทธเจ้า ผลงานของท่านไม่ว่าจะเป็นธรรมบรรยายหรืองานนิพนธ์ล้วนเต็มไปด้วยภูมิปัญญาทางภาษา ซึ่งแสดง

ถึงความสามารถในการสร้างคำศัพท์หรือกลุ่มคำใหม่ ๆ รวมทั้งการนำคำศัพท์ไปอธิบายตีความ และการให้ความหมายใหม่แก่คำศัพท์ที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว นอกจากนี้ คำศัพท์ที่ท่านสร้างขึ้นยังแสดงถึงภูมิปัญญาทางศาสนาที่สามารถประยุกต์เข้ากับเทคนิคของการสื่อสารและประยุกต์คำสอนและความเชื่อทางศาสนา รวมทั้งพิธีกรรมดั้งเดิมที่ทรงคุณค่าเพื่อความเหมาะสมในการปฏิบัติสำหรับให้เกิดผลดีต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมของสังคมปัจจุบัน การนำเสนอแนวความคิดเรื่อง “ภาษาคน ภาษาธรรม” สำหรับใช้ในการอธิบายคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นเทคนิควิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุที่ประสบความสำเร็จอย่างยิ่ง (จันทรรักษ์ อิม สะอาด, ๑๙๗๖, หน้า ๖๙)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับภาษาคนและภาษาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ
๒. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของแนวความคิดเกี่ยวกับภาษาคนและภาษาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ

การให้คำจำกัดความสำคัญ

ภาษาคน หมายถึง ภาษาธรรมดาที่ใช้กันตามวิถีชีวิตที่ดำเนินไปในโลกสมมติ หรือวิถีแห่งความรู้สึกของคนธรรมดาและวางอยู่บนวัตถุไม่ใช่ความเป็นจริงโดยพื้นฐาน

ภาษาธรรม หมายถึง ภาษาในเชิงอรรถภาพที่ใช้กันในรูปแบบที่เป็นนามธรรมอยู่เหนือโลกทางกายภาพ ไม่ตั้งอยู่บนโลกของวัตถุ เป็นภาษาที่กล่าวถึงความจริงด้วยปัญญาและให้เฉพาะความหมายที่ถูกต้องของความจริงสูงสุด (Absolute Truth)

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวความคิดเรื่องภาษาคนภาษาธรรมเป็นกลยุทธ์หรือภูมิปัญญาในการปรับเปลี่ยนทัศนคติชาวพุทธเพื่อให้เข้าใจหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าได้โดยอัตโนมัติเหมือนกับที่นักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาในอดีตได้ทำมาแล้วเกี่ยวกับแนวความคิดเชิงภาษาอย่าง “ภาษาธรรมดาและ

ภาษาเชิงอุตรภาพ” การอ่านหนังสือทางศาสนาหรือการฟังหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มักจะมีคำศัพท์ที่เข้าใจยากมากมาย เพราะว่าหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาประกอบไปด้วยภาษาบาลีและคำศัพท์ซึ่งเชื่อมโยงกับเหตุปัจจัยที่เป็นนามธรรม ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะเข้าถึงและเข้าใจหลักคำสอนทางศาสนาสำหรับผู้เริ่มต้นศึกษาพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ภาษาและคำศัพท์ทางศาสนายังมีหลายระดับและเป็นภาษาที่สามารถตีความหมายได้หลากหลายตามพื้นฐานความรู้ความเข้าใจของผู้ศึกษา โดยประการอื่นอีกมีคำศัพท์ทางศาสนามากมาย ซึ่งผู้ศึกษาธรรมะมักจะเข้าใจผิด เพราะว่าพวกเขาจะตีความหมายผสมกับคำที่ใช้กันโดยทั่วไป

“อาตมาได้พิจารณาแล้ว ๆ เล่า ๆว่าจะแสดงด้วยเรื่องอะไรดี ในที่สุดก็มามองเห็นว่า ข้อที่ท่านทั้งหลายส่วนมากไม่เข้าใจในธรรมะอันลึกซึ้ง ซึ่งแสดงอยู่แล้วเป็นอันมาก ได้ยินได้ฟังกันอยู่เป็นอันมากก็ยังไม่เข้าใจเกิดความสงสัยขึ้นว่า ข้อนี้เป็นเพราะเหตุไร ค้นไปค้นหาในที่สุดก็พบว่าเนื่องด้วยคนเราโดยมากรู้แต่ภาษาธรรมดา คือ ภาษาชาวบ้านพูด หรือเรียกว่า “ภาษาคนธรรมดา” ไม่ค่อยจะรู้ “ภาษาของธรรมะ” และไม่เคยมืดว่ามีภาษาอีกภาษาหนึ่งซึ่งแตกต่างกัน แทบจะตรงกันข้ามหรือตรงกันข้ามก็มีนั่นเป็นภาษาธรรมะ” (พุทธทาสภิกขุ : ๑๙๙๕, หน้า ๙)

ท่านพุทธทาสภิกขุได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่เน้นย้ำถึงปัญหาที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาอย่างถูกต้อง ท่านได้นำเสนอแนวความคิด “ภาษาคน ภาษาธรรม” เพื่อชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างบนความเข้าใจเกี่ยวกับระดับของภาษาทั้งสองภาษาหรือคำศัพท์ทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้ภาษาทั้งในระดับของรูปธรรมและนามธรรม ท่านอธิบายเอาไว้ว่า “ภาษาคนนั้นเอาไปตามทางของวัตถุตามทางที่รู้สึกได้ตามคนธรรมดารู้สึก และอาศัยวัตถุเป็นพื้นฐาน จึงพูดแต่เรื่องวัตถุพูดแต่เรื่องโลก พูดแต่เรื่องที่ได้เห็นได้ด้วยดวงตาธรรมดาสามัญชน ส่วนภาษาธรรมะนั้น เป็นไปในทางนามธรรมที่ไม่เห็นตัว ไม่เนื่องด้วยวัตถุ ต้องมีปัญญาเห็นนามธรรมเหล่านั้นแล้วจึงพูดเป็นและให้ความหมายเป็น จึงพูดกันอยู่แต่ในหมู่ผู้เห็นธรรม นี่เป็นภาษาธรรมะเป็นภาษานามธรรมที่เหนือไปจากวัตถุ” (พุทธทาสภิกขุ : ๑๙๙๔, หน้า ๑๑)

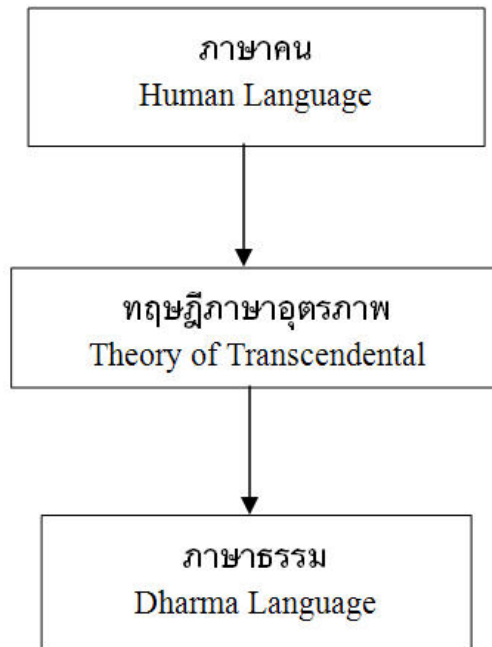
ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีหรือแนวความคิดเรื่อง “ภาษาคนและภาษาธรรม” ของพุทธทาสภิกขุ ระเบียบวิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงพรรณนาและการวิจัยเชิงวิเคราะห์ แนวความคิดเกี่ยวกับภาษาคนและภาษาธรรมจะถูกศึกษาโดยวิธีการของการทดสอบและการตรวจสอบเป็นอย่างดีโดยการวิเคราะห์ตามระเบียบวิธีวิจัย การศึกษาและการนำเสนอของข้อมูลเบื้องต้นที่สืบค้นจากแหล่งข้อมูลทั้งระดับปฐมภูมิและทุติยภูมิ ดังนี้

๑. ข้อมูลระดับปฐมภูมิ : ผลงานที่เป็นวรรณกรรมของท่านพุทธทาสภิกขุ เช่น คู่มือมนุษย์, แก่นพุทธศาสน์, ตามรอยพระอรหันต์, ภูเขาแห่งวิถีพุทธธรรม, ภาษาคนภาษาธรรม เป็นต้น

๒. ข้อมูลระดับทุติยภูมิ : ผลงานเขียนที่อธิบายแนวคิดของท่านพุทธทาสภิกขุที่เขียนโดยนักปราชญ์ หรือนักวิชาการที่เกี่ยวกับการอธิบายแนวความคิดเรื่องภาษาคนภาษาธรรม

การศึกษาวิจัยวางอยู่บนพื้นฐานการใช้ทฤษฎีภาษาอูตรภาพ (Transcendental Language) สำหรับการวิเคราะห์และการแปรความหมายภาษาคนไปสู่ภาษาธรรมดังปรากฏตามกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Frameworks) ดังนี้

ผลที่ได้จากการวิจัย

การอธิบายแนวความคิด “ภาษาคนและภาษาธรรม” ของพุทธทาสภิกขุอย่างที่ได้นำเสนอในบทเบื้องต้น พุทธทาสภิกขุเน้นย้ำการให้คำจำกัดความของคำศัพท์เป็นพิเศษ การให้คำจำกัดความของคำศัพท์ทั้งหลายตั้งอยู่บนระเบียบวิธีของทฤษฎีภาษาเชิงอุตรภาพที่ให้ความหมายในสองแนวทาง ดังนี้

๑. การให้คำจำกัดความของคำศัพท์ทางศาสนา ซึ่งมักถูกใช้ในความหมายใหม่ที่ถูกต้องจากระดับภาษาธรรมดาไปสู่ภาษาระดับอุตรภาพ ในบรรดาคำศัพท์ทางศาสนาในกลุ่มนี้ เป็นการให้คำจำกัดความหรือการอธิบายคำศัพท์ อย่างเช่น พระพุทธเจ้า, พระธรรม, พระสงฆ์, ศาสนา, กรรม, นิพพาน, มรรคผล, สัจจตา เป็นต้น

๒. การให้คำจำกัดความของคำศัพท์ที่เป็นความคิดที่เป็นนามธรรม โดยเชื่อมโยงไปถึงความหมายของศาสนา คำศัพท์ทั้งหลายที่เป็นความคิดเชิงนามธรรมซึ่งภาษาศาสตร์เรียกว่าความคิดในประเภทของนามธรรมเชิงสัญลักษณ์ และคำศัพท์เหล่านั้นเป็นคำศัพท์นามธรรมที่มีความหมายลึกซึ้ง คำศัพท์ทั้งหลายจำเป็นที่จะต้องมียุคความรู้ทางศาสนาเป็นพื้นฐานในการแปลความหมายและการอธิบายความเพื่อจะได้รับความหมายที่สมบูรณ์ ชนิดของความคิดเชิงนามธรรมเป็นคำศัพท์อย่าง พระเจ้า, มาร, นรก,สวรรค์, น้ำอมฤต, ความสว่าง, ความมืด, มลทิน, การร้อง, การเดิน เป็นต้น การให้คำจำกัดความของคำศัพท์เหล่านี้ถูกเรียกว่า “สัญลักษณ์” มันเป็นการเรียกชื่อสิ่งของบางอย่างด้วยการใช้คำศัพท์อื่น ไม่ได้หมายถึงสิ่งนั้นโดยตรง ยกตัวอย่างเช่น แสงสว่างเป็นสัญลักษณ์ของปัญญา ความมืดเป็นสัญลักษณ์ของอวิชชา น้ำอมฤตเป็นสัญลักษณ์ของอุตมธรรม นางฟ้าหมายถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า การพูดโดยใช้สัญลักษณ์และคำศัพท์เชิงเปรียบเทียบเป็นรูปแบบในการสอนธรรมะที่ถูกใช้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล เรื่องที่เรารู้จักกันดีคือการเปรียบเทียบมนุษย์ในโลกเหมือนกับดอกบัวสี่เหล่าตามระดับของสติปัญญา นอกจากนี้เราสามารถวิเคราะห์รูปแบบในการอธิบายคำศัพท์ภาษาคนไปสู่ภาษาธรรมได้ ๔ ลักษณะ ดังนี้ ๑) การอธิบายจากคำศัพท์เชิงรูปธรรมไปสู่คำศัพท์ที่เป็นนามธรรม ๒) การอธิบายสิ่งที่เป็นรูปธรรมไปหาสิ่งที่เป็นรูปธรรม ๓) การอธิบายคำศัพท์ที่เป็นนามธรรมไปสู่คำศัพท์ที่เป็นรูปธรรม ๔) การอธิบายคำศัพท์ที่เป็นนามธรรมไปหาคำศัพท์ที่เป็นนามธรรม

๑. การอธิบายให้ความหมายคำศัพท์ที่เป็นรูปธรรมไปสู่คำศัพท์ที่เป็นนามธรรม เช่น พระพุทธเจ้า, พระธรรม, พระสงฆ์, ศาสนา, นิพพาน, มาร, โลก,ชาติ, มรณะ, ชีวิต, มนุษย์, นรก, ลัทธิเต๋า, เปรต, อสุรกาย, ลวรรค์, น้ำอมฤต, การหยุด, แสงสว่าง, ความมืด, บิดามารดา, มิตร, ศัตรู, การร้อง, การเดิน เป็นต้น

คำศัพท์	ภาษาคน	ภาษาธรรม
พระพุทธเจ้า	พระพุทธเจ้าและชีวประวัติของพระองค์ พระวรกายที่ได้ประสูติในประเทศอินเดีย เมื่อสองพันปีที่ผ่านมา ได้ทรงปรินิพพาน และถวายพระเพลิงแล้ว	ธรรมะที่แท้จริงซึ่งพระพุทธองค์ตรัสเอาไว้ว่า “ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นตถาคต ผู้ใดเห็นตถาคตผู้นั้นเห็นธรรม” บุคคลที่ไม่เห็นธรรมแม้ว่าจะจับที่ชายฉิวของพระพุทธเจ้า ก็ไม่ได้หมายความว่าเห็นพระพุทธเจ้า
พระธรรม	พระคัมภีร์หรือหนังสือธรรมะ คัมภีร์พระไตรปิฎกในคัมภีร์หรือเสียงบรรยายธรรม	ธรรมะทั้งหมดที่ไม่ใช่เพียงหนังสือธรรมะ พระคัมภีร์ ไบเบิลหรือบทเทศนาที่มีความหมายลึกซึ้ง แต่หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งสามารถเข้าใจได้โดยยากหรือเข้าใจได้ง่าย ๆ
พระสงฆ์	พระหรือนักบวช	ธรรมที่อยู่ในใจของมนุษย์ ซึ่งหมายถึงคุณธรรม ไม่ได้หมายถึงบุคคล เพราะว่าสิ่งข้างนอกหรือบุคคลก็เป็นเหมือนกัน แต่ความแตกต่างอยู่ที่คุณธรรมในใจซึ่งสามารถทำให้มนุษย์ธรรมดาเป็นพระอริยบุคคล อย่าง พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามีและพระอรหันต์
ศาสนา	โบสถ์ วิหาร เจดีย์ ผ้าจีวร เทศนา	ธรรมที่แท้จริงซึ่งสามารถเป็นที่พึ่งของมวลมนุษย์ ธรรมที่สามารถจะเป็นหนทางไปสู่การดับทุกข์ได้
นิพพาน	พระนิพพานเป็นสถานที่ เป็นเมืองแก้ว เป็นวิมานในความฝัน ทุกสิ่งได้รับการเนรมิต เพราะฉะนั้นทุก ๆ คน จึงต้องการที่จะไปนิพพาน	ความดับสิ้นของกิเลสตัณหาและความทุกข์
มาร	ยักษ์หรือปีศาจที่มีรูปร่างน่ากลัว	มันเป็นสภาวะอย่างหนึ่งที่ขัดขวางความดีและไม่มีความสามารถที่จะบรรลุถึงการดับทุกข์

คำศัพท์	ภาษาคน	ภาษาธรรม
โลก	โลกที่มีลักษณะกลมหรือแบน	สังขารม คุณธรรม หรือธรรมชาติที่ดำรงอยู่ในโลก เช่น ความทุกข์ ความไม่แน่นอน เป็นต้น
ชาติ	เด็กที่คลอดออกมาจากครรภ์ของมารดา	การเกิดขึ้นของการรับรู้ “ตัวกูของกู” ที่ได้เกิดขึ้นในจิตใจของเราทุก ๆ วัน มันได้เกิดขึ้นในจิตใจของคนปุถุชนหลาย ๆ ครั้งและเกิดขึ้นในจิตใจของกัลยาณชนเป็นบางครั้ง มันได้เกิดขึ้นในจิตใจของอริยบุคคลน้อยมากหรือกระทั่งไม่เกิดขึ้นเลย
มรณะ	ความตายหรือคนตายที่ถูกนำไปเอาไปเผาหรือฝัง	ผู้ที่สามารถทำลายการรับรู้ที่ชั่วร้ายเป็นบาป การรับรู้เกี่ยวกับ “ตัวกูและของกู” สูญหายไป
ชีวิต	สภาพที่ยังไม่ตาย สามารถเคลื่อนไหวเดินและกินได้	สภาพที่เป็นอมตะ เป็นสภาพของนิพพานหรือชีวิตนิรันดร์ เป็นชีวิตที่ไม่เกิดอีก เป็นชีวิตที่ไม่ตายอีก
มนุษย์	สัตว์ประเสริฐที่มีชีวิตและร่างกาย	คุณธรรมที่ช่วยทำให้เป็นมนุษย์ มันเป็นระดับขั้นสูงของจิตใจ

๒. การอธิบายให้ความหมายของคำศัพท์ที่เป็นรูปธรรมไปสู่คำศัพท์ที่เป็นรูปธรรม เช่น กรรม, พรหมจรรย์, สรณะ เป็นต้น

คำศัพท์	ภาษาคน	ภาษาธรรม
พรหมจรรย์	การสังวรระวังจากการประพฤติดีใน ด้านพฤติกรรมทางเพศ	การกระทำที่ทำลายกิเลสบางอย่างด้วยความบากบั่น ถ้าเราปฏิบัติธรรมเต็มไปด้วยความจริงจัง อย่างเคร่งครัด ปราศจากความผิดพลาด การกระทำเช่นนี้เรียกว่า พรหมจรรย์

๓. การอธิบายให้ความหมายคำศัพท์ที่เป็นนามธรรมไปสู่คำศัพท์ที่เป็นรูปธรรม อย่างเช่นคำว่า กรรม

คำศัพท์	ภาษาคน	ภาษาธรรม
กรรม (หน้าที่)	อาชีพการงานที่พวกเขาจะต้องทำเพราะว่ามันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต	กรรมฐาน (สมาธิภาวนา) เป็นการปฏิบัติธรรม การที่เราปฏิบัติธรรมด้วยความซื่อสัตย์ ความถูกต้อง ความบากบั่น ความพยายาม สติปัญญา คุณธรรมขั้นสูงสุด

๔.การอธิบายให้ความหมายคำศัพท์ที่เป็นนามธรรมไปสู่คำศัพท์ที่เป็นนามธรรม เช่น มรรคผล, พระเจ้า, สัจจญาณ เป็นต้น

คำศัพท์	ภาษาคน	ภาษาธรรม
มรรคผล	การทำงานให้บรรลุถึงเป้าหมายตามแรงปรารถนา แต่มันเป็นเรื่องโลกวิสัย	เราสามารถทำลายความทุกข์หรือกิเลสตัณหา ว่าเป็นสาเหตุของความทุกข์อย่างถูกต้องด้วยการปฏิบัติธรรมตามลำดับ
พระเจ้า/ เทพเจ้า	พระเจ้าผู้มีอำนาจในการสร้าง อำนาจในการดลบันดาล อำนาจในการเนรมิตสรรพสิ่ง พระองค์ทรงสร้างโลกและจักรวาล	พลังอำนาจลึกลับที่ไม่ใช่อัตตาตัวตน ไม่ใช่พระเจ้าหรือเทพเจ้า ไม่ได้เป็นอะไร ๆ ทั้งสิ้น แต่มันคือธรรมชาติ ลัทธิธรรมความจริง กฎของธรรมชาติ มันถูกเรียกในภาษาบาลีว่า “ธรรม”
สัจจญาณ (ความว่างเปล่า)	คำว่า “สัจจญาณ” เป็นศัพท์ภาษาบาลี คำว่า “สัจจ” หมายถึง ความว่างเปล่า คำว่า “ตา” หมายถึง ความเป็น เพราะฉะนั้น คำว่า “สัจจญาณ” จึงหมายถึงความเป็นสภาพที่สูญเปล่า ความไม่มีอะไรหรือ ความเป็นสภาพที่ไร้สาระแก่นสาร	เราไม่มีความสามารถควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างที่เราเข้าใจว่าสามารถทำได้ ภาวะที่ปราศจากการรับรู้ “ตัวกูและของกู” นั่นคือ ความว่างเปล่าจากตัวตนหรืออัตตา

ถ้าพวกเราวิเคราะห์ความจริงทางภาษาในรูปแบบศิลปะการใช้คำพูด (rhetoric form) แนวความคิดภาษาคนและภาษาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นรูปแบบศิลปะการใช้คำพูด ซึ่งถูกใช้หลายชนิดและรูปแบบภาษาเชิงโวหารในสิ่งที่ไม่สอดคล้องกันอย่างโวหารเชิงพรรณนา (descriptive rhetoric) โวหารเชิงเปรียบเทียบ (comparative rhetoric), โวหารเชิงประเมินค่า (evaluate rhetoric). เพื่อให้เข้าใจที่ชัดเจนมากขึ้น มีคำศัพท์หลัก ๆ และศัพท์ย่อย ซึ่งถูกเข้าใจกระทั่งความรู้สึกและความคิดที่เกิดขึ้น คำศัพท์ที่เป็นรูปแบบเชิงโวหารถูกใช้โดยท่านพุทธทาสภิกขุเพื่อประกอบการบรรยายอย่างชัดเจนที่สุดในรูปแบบโวหารเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งหมายถึงภาษาที่เปรียบเทียบความจริงเพื่อได้รับความหมาย จินตภาพ อารมณ์และความรู้สึกที่ชัดเจน

บทสรุปและคำชี้แนะ

การอธิบายให้ความหมายภาษาทางศาสนาของท่านพุทธทาสภิกขุในระดับของอุตรภาษา (Transcendental Language) จะช่วยให้เราข้ามพ้นจินตนาการมากมายในเรื่องเทพเจ้าและความคิดรหัสลับในพระพุทธศาสนาแบบประเพณี (Traditional Buddhism) มันเป็นความท้าทายสำหรับพุทธศาสนิกชนชาวไทยที่จะหาความจริง สร้างสำนึกและทำความเข้าใจในคัมภีร์และคำสอนของพระพุทธศาสนาในระดับที่ลึกซึ้งและเป็นเหตุเป็นผล มันเป็นความจำเป็นอย่างที่สุดในช่วงเวลาของสังคมที่ต้องเปิดรับการติดต่อสื่อสารระหว่างพระสงฆ์ผู้รักษาพระวินัยตามประเพณี พระสงฆ์ผู้มีหน้าที่ต้องสอนพุทธศาสนิกชนในโลกสมัยใหม่ แนวความคิดเกี่ยวกับภาษาคนภาษาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุมีจุดเด่นที่สำคัญยิ่ง เพราะว่ามันเป็นพื้นฐานสำหรับการทำความเข้าใจพระพุทธศาสนาที่วางอยู่บนฐานของประสบการณ์ทางสติปัญญาของท่านพุทธทาสภิกขุ ภายใต้กรอบของแนวความคิดดังกล่าว มันเป็นบริบทที่แท้จริงในความหมายของพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่ามันเป็นการนำเสนอที่พวกเราอาจจะไม่เข้าใจคำสอนในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาตรงตามคำพูดอย่างที่ประชาชนส่วนใหญ่เข้าใจ เพราะว่าคำศัพท์ทางศาสนาที่ใช้กันในสังคมมักนำไปสู่การยึดมั่นความคิดความเข้าใจที่ผิดพลาดได้ การแบ่งถ้อยคำออกเป็นภาษาคนและภาษาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุเป็นเทคนิควิธีช่วยให้เข้าใจหลักคำสอนหรือแก่นสาระของพระพุทธศาสนา เป็นเทคนิควิธีที่นำพุทธศาสนิกชนออกจากความเห็นผิดและรวมทั้งการทำให้หมดสิ้นซึ่งความยึดมั่นในตัวตนที่ผิดพลาด จนกระทั่งนำไปสู่การดับแห่งความทุกข์ในที่สุด ในขณะที่เดียวกันแนวคิด “ภาษาคนภาษาธรรม” ได้สร้างความเข้าใจในหลักธรรมและแก้ปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งของพระพุทธพจน์ เราสามารถที่จะกล่าวได้ว่าการนำเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับภาษาคนและภาษาธรรมของท่านพุทธทาสภิกขุได้สร้างความกลมกลืนอย่างลงตัวในความแตกต่างระหว่างศาสนา ท่านได้เตือนไว้ว่า ความขัดแย้งและความเข้าใจผิดระหว่างความแตกต่างทางศาสนาเกิดขึ้นจากการยึดมั่นในคำสอนตามที่เป็น “คำศัพท์” อย่าง “ภาษาคน” ซึ่งเป็นสำนวนภาษาของชาวโลกมากกว่าภาษาที่อยู่เหนือโลกสมมติ หรือที่เรียกว่า “ภาษาธรรม” ถ้าเราเข้าใจรูปแบบการใช้ภาษาธรรม ก็จะไม่มีความขัดแย้งในทุกศาสนาและในทุกความเชื่อ เพราะว่าเราจะพูดภาษาเดียวกันซึ่งก็คือภาษาธรรมนั่นเอง (เสรี พงษ์พิศ, ๑๙๘๑, หน้า ๔๐-๔๑)

ท่านพุทธทาสภิกขุได้พยายามอธิบายและตีความหมายของคำสอนในศาสนาต่าง ๆ อย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน อย่างเช่นการอธิบายความหมายของพระเจ้า (God) ในภาษาอังกฤษ คำว่า God มีเสียงและความหมายเหมือนกันกับคำว่า “กฎ” ในภาษาไทย ซึ่งหมายถึง “ลัทธิธรรม” หรือ “กฎของธรรมชาติ” (นิกิจ พลายชุม, ๑๙๘๐, หน้า ๑๔๙) นอกจากนี้ สัญลักษณ์ “ไม้กางเขน” () ของศาสนาคริสต์ได้รับการอธิบายความหมายโดยท่านพุทธทาสภิกขุว่าเป็นการทำลายตัวตน (I) - (Me) หรือ ของตน (Mine) ซึ่งถือเป็นแรงปรารถนาที่สำคัญของมนุษย์ เพราะฉะนั้นท่านพุทธทาสภิกขุจึงมีกัลยาณมิตรมากมายทั้งที่เป็นชาวคริสต์และมุสลิม ผลงานของท่านที่เป็นธรรมบรรยายและงานนิพนธ์จึงเปี่ยมไปด้วยภูมิปัญญาทางภาษาซึ่งเป็นความสามารถในการสร้างคำศัพท์และกลุ่มของคำศัพท์ใหม่ ๆ และรวมทั้งการอธิบายและการสร้างความหมายใหม่ ๆ ให้แก่คำศัพท์ที่เป็นที่รู้จักอยู่แล้ว โดยประการอื่นท่านได้นำเสนอภูมิปัญญาทางศาสนาที่สามารถประยุกต์เข้ากับเทคนิควิธีการและการสื่อสารกับหลักคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ ประเพณีที่ทรงคุณค่า ประยุกต์ให้เกิดความสะดวกสำหรับการปฏิบัติที่ดีต่อบุคคลละสิ่งแวดล้อมในสมัยปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม จุดเริ่มต้นจากการเสนอแนวความคิด “ภาษาคนและภาษาธรรม” ท่านให้ความสนใจกับการใช้ภาษาในรูปแบบอื่น ๆ อย่างเช่นการนำเอาทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) และอัลเฟรด แอดเลอร์ (Alfred Adler) ใช้ในการตีความหมายหลักคำสอนด้วยการนำเสนอในบทความเรื่อง “การทดลองจิตวิเคราะห์ทางพระพุทธศาสนา (ปมเด่น)” “The Experiment on Buddhist Psycho-analysis (superiority complex)” (พุทธทาสภิกขุ, ๑๙๘๔, หน้า ๗๙)

ซิกมันด์ ฟรอยด์ อธิบายชี้แจงให้ความจริงว่าพฤติกรรมทั้งหมดของมนุษย์เริ่มจากแรงจูงใจของจิตใต้สำนึก (Unconsciousness) โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัญชาตญาณในการสืบพันธุ์ ขณะที่อัลเฟรด แอดเลอร์วิเคราะห์ว่ามันเริ่มจากความพยายามที่จะสร้างปมเด่นแทนปมด้อย ในทางตรงกันข้ามพุทธทาสภิกขุไม่เห็นด้วยกับพวกเขา ท่านวิเคราะห์และสรุปว่าสรรพสิ่งดำเนินไปตามความควบคุมของปมเด่น (อหังการ, มมังการ หรือ ตัวกูของกู) ซึ่งท่านเรียกมันว่า “ปมเด่น” (superiority complex) ท่านพุทธทาสภิกขุอธิบายว่าปมด้อย (inferiority complex) ไม่มีอยู่จริง ในจิตใจของมนุษย์มีเพียงปมเด่นเท่านั้น การแสดงออกของความต้อตั้งเป็นการสร้างคำศัพท์ที่เป็นลักษณะสำหรับเปรียบเทียบกับความคิดเรื่อง “ปมเด่น” ท่านวิเคราะห์และอธิบายว่า

พฤติกรรมของมนุษย์ทั้งหมด รวมทั้งพืชและสัตว์อยู่ภายใต้แรงกระตุ้นจากพลังของปมเด่น พวกเขาต้องการที่จะเป็นบุคคลสำคัญ ต้องการที่จะเป็นผู้ยิ่งใหญ่ หรือมีความยึดมั่นใน “ตัวกูของกู” ทั้งหมด

การใช้ทฤษฎีจิตวิเคราะห์สำหรับวิพากษ์พุทธทัศนะเป็นความพยายามสำหรับการประยุกต์ธรรมะเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่และสร้างสรรค์ถ้อยคำที่น่าสนใจสำหรับการสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ในยุคปัจจุบันและนักวิชาการที่เต็มไปด้วยความหมาย ท่านพุทธทาสภิกขุได้สร้างคำศัพท์เฉพาะและประโยคที่เรียกว่า “สำนวนของสวนโมกข์” ซึ่งมีคุณค่า ความหมายและคติธรรม คำศัพท์เหล่านี้ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมด บางคำถูกประยุกต์ใช้อย่างที่พระพุทธองค์ทรงกระทำมาแล้วในอดีต ยกตัวอย่างเช่น ทรงนำคำว่า “นิพพาน” ซึ่งหมายถึง ความดับเย็น ซึ่งเป็นคำพูดของชาวบ้านในสังคมอินเดียมาเป็นอุดมคติสูงสุดของพระพุทธศาสนา และทรงให้ความหมายใหม่ซึ่งเป็นสภาวะของความสงบที่เกิดขึ้นจากความสามารถในการทำลายความโลภ ความโกรธ และความหลงในจิตใจ (ปรีชา ช้างขวัญยืน, ๑๙๙๗, หน้า ๔๗๙) ในกรณีของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านคิดค้นและประยุกต์คำพูดหรือสำนวนใหม่ ๆ อย่างเช่น “นกกมองไม่เห็นท้องฟ้า ปลา มองไม่เห็นสายน้ำ มนุษย์มองไม่เห็นโลก” หรือ “กิน กาม เกียรติ” หรือ “สะอาด สว่าง สงบ” เทคนิควิธีการนี้เป็นการเริ่มต้นอธิบายธรรมะให้ชัดเจนแจ่มแจ้งทั้งความหมายและหลักสำคัญ วิธีการนี้เป็นแนวทางในการนำเสนอภูมิปัญญาในการเผยแผ่ธรรมและแสดงภูมิปัญญาทางภาษาของท่านพุทธทาสภิกขุและเป็นเรื่องทรงคุณค่าสำหรับการเรียนรู้โลกกว้างในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- จำนรรค์ อิ่มสะอาด. **ชีวิตและผลงานเกี่ยวกับวรรณกรรมของพุทธทาสภิกขุ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๑๙๗๖.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน, รศ. **การใช้เหตุผล ตรรกวิทยาเชิงปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
- นิกิจ พลายชุม. **ศึกษาวเคราะห์วรรณกรรมของพุทธทาสภิกขุ**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๑๙๘๐.
- พุทธทาสภิกขุ.**ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๗.กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๓๑.
- _____. **บรมธรรม, ภาคต้น**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : หจก. การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๕.
- _____. **บรมธรรม, ภาคปลาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๕.
- _____. **ปฏิบัติปรีถรรคน์**. กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙.
- _____. **ปรมัตถสภาวะธรรม**. กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๘.
- _____. **ภาษาคนภาษาธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๗.
- _____. **ราชภโฏวาท**. กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๗.
- _____. **อัสติสังวัจฉรายุศมานารณ์จากพุทธทาสภิกขุ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙.
- เสวี พงษ์พิศ. **พุทธทาสภิกขุและสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา, ๑๙๘๑.
- อำนวย ยศโยธา. **ปัญญานำไปสู่ธรรมของพุทธทาสภิกขุ**. งานวิจัย : กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย : ๒๐๐๓.